

Cîți ani au trecut oare?

n acel miez de iarnă trăiam trai pe vătrați într-un mohorit și înghețat oraș de provincie. Străzile și ulițele pe care umblam erau înecate în zăpezi. Uzina electrică fusese stricată, pe la începutul toamnei, în timpul unor lupte. Ne lipseau lemnele. Ne lipseau gazul. Ne înghesuiam de cu zori în fața brutăriilor și ne imbrinceam pentru piinea neagră, tare ca piatra, amestecată cu țărițe, cu pleavă și tocătură de paie. Eram, totuși, bucuroși peste fire cînd izbuteam s-o căpătăm. Nu sătura, dar amăgea foamea. În

tragicele împrejurări de atunci ni se părea destul. Frontul nostru se îndepărtase tocmai pe linia Focșani-Nămoloasa, dar uneori, noaptea, prin văzduhul rece, auzeam tunurile bubuind dincolo de Dunăre, în Balcani. Mai limpede însă, și nu numai noaptea, auzeam împușcăturile patrulelor germane. Soldații cenușii ai lui Wilhelm al II-lea nu se zgirceau la cartușe. Socoteau, pesemne, că e potrivit să nu uităm nici o clipă că ne aflăm în puterea lor și sub călcîiul lor. Ziua o duceam mai ușor. Îi vedeam de departe. Pentru a nu fi nevoiți să-i salutăm — cum ne porunceau foile lipite pe ziduri — ne feream de ei, îi ocoleam. Seara, strecurîndu-ne pe lingă ziduri să nu ne izbească vreun glonț rătăcit, ne adunam la unul sau la altul. La lumina săracă a unei luminări de seu, cu paltoanele pe noi și cu căciuilile în cap, ca să ne treacă mai ușor timpul care ne apăsa, citeam ori ne prindeam în convorbiri aprinse. Ne contraziceam și ne ciorovăiam pînă ne apuca ziua. Cine eram noi? Mai nimica! Un biet mănunchi de băiețandri cu chică, nițeluș zdrențaroși și nițeluș flămânzi. Însă cînd ești tînăr, nu te prea sinchisești de asemenea mărunțisuri. Și faci bine nesinchisindu-te.

Incepusem să scriem versuri și proză. Năzuiam ca după sfîrșitul războiului să scoatem, chiar în orașelul acela al nostru unde lumea ne cunoștea ca pe niște cai breji, reviste și ziare și să încercăm să ne afirmăm. Năzuința aceasta fierbinte ne îmbărbăta și ne inflcăra. Unul dintre noi, bolnav de oftică, dormea cu Scrisoarea pierdută și cu Stilpii societății sub cap. Îmi căuta ochii, mi se uita în ei și-mi spunea:

— Tu vei fi poet. Ori poate vei fi romancier. Iar eu... eu voi cuceri publicul cu piesele mele...

Nu mă îndoiam de spusele lui. Nici el nu se îndoia de spusele mele. Vești zice că eram cam încrezuți. N-o tăgăduiesc.

— Dar, l-am întrebat, tu ai văzut vreodată teatru ?

— Teatru adevărat ?

— Da. Teatru adevărat. Cu actori adevărați.

Prietenul meu drag Marin G. Pirlitu, elev în clasa a VI-a a liceului „Sfintul Haralambie“, a clipit des. Cu glas plin de nesfârșită tristețe mi-a răspuns :

— N-am văzut. N-am avut unde să văd. Tîrgul nostru, cum știi și tu, e așezat unde și-a-nfărcat dracul copiii, la capătul pămîntului. De aici pînă la București sînt aproape o sută patruzeci de kilometri.

— Intr-adevăr, distanța nu e mică.

A tăcut un timp. Am tăcut și eu. Apoi, ochii căprui i s-au umplut de o mare lumină.

— După ce se va isprăvi războiul, mă voi duce la București. Voi învăța la universitate. Voi citi piese. Voi vedea în fiecare seară teatru, teatru adevărat, cum spui tu. Și voi scrie și eu piese. Îmi umblă prin cap o dramă. Va trebui să deprind meșteșugul. N-aș vrea să fiu oricine.

Nici eu nu voiam să fiu oricine. Nu voia să fie oricine nici prietenul nostru oacheș și subfire ca un șarpe, care se pregătea să devină critic literar și care ne judeca cu pricepere și asprime încercările pe care i le citeam.

La puțină vreme după ce ne arătasem dorința de a vedea și noi „teatru adevărat, cu actori adevărați“, pe cînd hoinăream prin oraș, am citit pe geamul unei librării un afiș scris de mîna care suna așa :

In curînd
în acest oraș
în sala
CUȚAFTACHIS
se va reprezenta opereta
SUZANA
Grăbiți-vă
și
cumpărați
bilete.
Grăbiți-vă !...

Alergînd pe cît mă ajutau puterile prin zăpada înaltă, m-am dus la Marin G. Pirlitu și i-am dăruit grozava veste. Cred că n-am văzut niciodată om mai fericit :

— Nu cumva e o păcăleală la mijloc ?

— Nu e păcăleală.

— Hai să citesc și eu afișul.

După ce am citit și am recitat de nu mai știu cîte ori afișul cu pricina, am intrat în librărie și ne-am cumpărat cite un bilet în ultimul rînd al sălii Cuțaftachis. Cunoșteam sala. Era scundă, lungă și îngustă. Uneori rulau acolo filme germane pentru ostașii streini din garnizoană.

Atunci și acolo am văzut, cu prietenul meu Marin G. Pirlitu — care își doarme într-un colț de cîmîtir de aproape patruzeci de ani somnul de veci — întîia oară teatru, „teatru adevărat, cu artiști adevărați“... Vă puteți închipui lesne emoția noastră, încîntarea noastră, entuziasmul nostru. Muzica scîrșită ni s-a părut dumnezeiască. Decorurile sărăcuțe și jerpelite ni s-au părut fastuoase. Jocul actorilor care, din cînd în cînd, își suflau în mîini ca să și le mai încălzească, l-am găsit mai mult decît minunat...

— Iată că tîrgul nostru nu e chiar la capătul pămîntului...

După spectacol le-am făcut artiștilor o vizită la cabine. Ni s-a părut ciudat că erau și ei, ca noi toți, nișeluș zdrențăroși și nișeluș flămînzi.

— Vă mulțumim pentru felicitări. Dar nu ne-ați putea ajuta cumva să cumpărăm, chiar cu preț de speculă, ceva mălai și niscaiva păsări ?

Am aruncat toată vina sărăciei lor și sărăciei noastre pe seama războiului care pirjolise țara și a armatelor ocupante care rechiziționau și ronțăiau totul.

Mai tîrziu însă, cînd întîmplările prin care am trecut m-au aruncat în chiar inima țării și am cunoscut îndeaproape lumea literelor și a artelor, mi-am

dat seama cu uşurinţă că nu numai războiul şi ocupaţia streină erau vinovate de jalnica stare a scriitorilor, a pictorilor, a actorilor, ci şi nedreapta orînduire socială. Războiul se isprăvisese. Armatele Germaniei învinse îşi luaseră tîlpăşiţa. Viaţa intrase şi curgea iarăşi în matca ei obişnuită. Starea actorilor pe care-i aplaudam seară cu seară pe scenele teatrelor bucureştene, rămăsese aproape aceeaşi cu a trupei flămînde şi golaşe pe care o văzusem jucînd, sub ocupaţia germană, în mohoritul şi tristul oraş de provincie în care îmi trăisem o parte a zbuciumaţilor mei ani tineri. Uneori actorii aveau angajament, alteori nu. Îşi pierdeau timpul prin cafelele cerşind confracţii ceva mai norocoşi sau cunoscuţilor o ceaşcă de ceai şi o ţigară. Niciodată însă nu aveau asigurată ziua de mîine.

Pentru oficialităţi, pentru înzorzonatele măriri ale zilei, pentru marea burghezie, actorii se bucurau — dacă putem spune astfel — de aceeaşi desconsiderare ca mîscăricii de rînd de prin barăcile bilciurilor. Nu m-a mirat cînd am auzit că o actriţă celebră sau un actor cu vază au trebuit să se rupă cu ceartă de familiile lor pentru a se dedica nobilei arte actoriceşti.

— Actriţă? Cum o să te faci tu, fată de familie bună, actriţă? Ce o să zică lumea de noi?

— Eu sînt circiumar, băiete! Om onorabil! Posed trei perechi de case la mahala! Dacă vrei să ajungi mîscărici de teatru, să-ţi schimbi numele, să nu mi-l umpli pe-al meu de ocară...

Şomajul cu lunile şi uneori şomajul cu anii! Turneele falimentare prin provincie! Abuzurile patronilor!... Mi-ar trebui sute şi sute de pagini să-nşir toate cîte le ştiu despre teatru şi actorii de altădată.

Însă actorii şi actriţele noastre mai în vîrstă ar avea şi mai multe de povestit în această privinţă. Poate că ar trebui să fie rugaţi, şi nu numai de această revistă, să-şi scrie amintirile.

— Marghiloman a venit vreodată la teatru?

— Nu. Se ducea la curse. Era pasionat după cai.

— Dar Ionel Brătianu?

— N-am auzit. Nici despre el, nici despre alţii. Erau, după cîte mi-aduc aminte, ocupaţi prea mult cu politica.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, situaţia mişcării teatrale din ţara noastră nu numai că nu s-a îmbunătăţit, dar s-a înrăutăţit şi mai mult. Îmi amintesc, de pe vremea cînd eram reporter parlamentar, de o şedinţă a Camerei, în care un fruntaş al vieţii politice, moşier putred de bogat, s-a întrebât cu candoare de la tribună, dacă n-ar fi mai bine ca să se retragă toate sumele destinate teatrelor naţionale fiindcă, susţinea imbuibatul, „tot nu fac mare brînză”. Îmi amintesc, de asemenea, de starea deplorabilă a unora din trupele particulare silite să întreprindă turnee lungi şi istovitoare prin ţirguri prăfoase şi să joace un repertoriu deplorabil, uneori imund, fiindcă altfel riscau să rămînă cu sălile complet goale şi să li se sechestreze bagajele la hoteluri.

Cîţi ani au trecut oare de la această stare jalnică a actorilor noştri şi a mişcării noastre teatrale? Uneori mi se pare că nici mai mult, nici mai puţin decît un mileniu. De fapt, nu s-au scurs decît şasesprezece ani şi ceva. Ca să-mă dau şi mai bine seama de cîte s-au petrecut şi s-au înfăptuit în acest scurt răstimp, îmi rotesc ochii pe harta culturală a ţării. Vă mărturisesc că privirile mele uimite nu ştiu unde să zăbovească mai întîi. În Bucureştiul celor citorva companii teatrale de acum două decenii se joacă seară de seară teatru în douăzeci de săli. Iar aceste douăzeci de săli sînt prea puţin numeroase pentru cererea de bilete. În ţară, acolo unde altădată nu întirziau turneele nici măcar o seară, ci poposeau numai arareori înaintea Crăciunului şi a Paştelui, acum joacă, seară de seară, trupe de proză, de operetă şi de operă, teatre de păpuşi sau de estradă.

Cine şi-ar fi putut închipui cu douăzeci de ani în urmă că Piteştiul va avea teatru, că la Constanţa se va juca operă, că la Baia Mare va fi reprezentat în bune condiţii Caragiale sau Schiller, că turnee bogate vor poposi în locuri pe care altădată nici harta nu le însemna, la Oneşti sau la Năvodari?

Recitesc amintirile Aglaiei Pruteanu şi ale Agathei Bîrsescu. Au fost, la vremea lor, două faruri strălucitoare ale artei noastre teatrale, au jucat o viaţă întregă cu dăruire şi talent, ducînd, pînă departe, peste hotare, faima darurilor poporului nostru. Au murit în mizerie cruntă, în cămăruţe sordide de hotel, prin preajma Gării de Nord, neştiute de nimeni, uitate de toţi.

Acum cîţiva ani, călătorînd prin ţările nordice, am stat îndelung de vorbă cu scriitori şi cu jurnalişti. M-am întreţinut şi cu oameni de teatru. Erau toţi

foarte dornici să știe cum se desășoară viața teatrală în România, ce piese jucăm, dar mai ales care este condiția actorului. Mă aflam în țări care de mult au un nivel de trai ridicat și o veche cultură. Pe sub geamul de cristal al cafenelei unde discutam, treceau limuzine somptuoase în care se plimba o lume bogată, sătula și plictisită. Dar în orașele acelor țări nu existau teatre întreținute de stat. Când le-am spus actorilor nordici că la noi în țară proaspeții absolvenți de conservator, la ieșirea de pe băncile școlii, găsesc în mod automat angajament, am simțit în privirea lor mirată și o mare umbră de neîncredere. Intr-adevăr, cum să mă creadă și cum să poată înțelege acest semn al revoluției noastre culturale, când la ei acasă actorul este numai o biată marfă fără căutare, mistuită de șomaj și umilită la fiecare pas de un regim ostil omului de cultură și culturii? De câteva ori au revenit cu întrebarea, iscodindu-mă și ispitindu-mă:

— Cum, actorul este angajat cu angajament permanent?

Ascultându-mi răspunsurile, din nou se minunau și din nou nu le venea să creadă.

Mi-am dat seama că le vine greu să priceapă. Intr-adevăr, și la noi acum douăzeci sau treizeci de ani actorii nu aveau angajament decât pentru timpul cât lucrau, iar vara se descurca fiecare cum putea, cheltuindu-se în această direcție de multe ori o fantezie mizerabilă. Eu însumi am văzut vara actori căutând slujbe sezoniere, improvizând meserii discutabile, slăbind în timpul lunilor călduroase nu atât din pricina caniculei, cât de foame. Apoi venea toamna și totul era luat de la început, în săli povornite, în cabine igrasioase, unde atîția mari actori și-au scuipat plămîinii însingerați.

Cum să mă creadă și cum să mă înțeleagă prietenii mei actori din țările nordului, cum să ajungă pînă la mintea lor acest miraj nesperat, al angajamentului permanent și sigur, liber de fantoma șomajului?

Tinerii m-au întrebat atunci, dornici să cunoască cât mai multe lucruri despre țara noastră, care este modul ca un absolvent al liceului să ajungă actor. Le-am vorbit despre Institutul nostru de Teatru, despre felul cum se învață la noi măiestria actoricească, de grija părintească pe care marii noștri măestri o au pentru odraslele teatrului românesc. Din nou am surprins priviri întrebătoare, mirate și chiar stupefiate. În orașe vechi, în burguri care au uneori sute și sute de ani vechime, din aceste țări nordice, nu există conservatoare pentru pregătirea actorilor, meseria aceasta nobilă, înflăcărată de o patimă sfintă, rămînînd mai departe a fi un vagabondaș blestemat, în care cine intră e de la început considerat o haimana și are toate șansele să termine ca pe vremea lui Molière: îngropat dîncolo de zidurile cimitirului.

Cum să mă creadă tinerii mei prieteni din țările nordice, când le-am spus că învățămîntul nostru are cinci ani de studii, că elevii Institutului de Teatru au o sală a lor de spectacole, și că tot ce fac mai bun este înconjurat de o dragoste plină de grijă părintească și responsabilă?

În lunga mea călătorie prin țările de la mieznoapte mi-a plăcut să stau de vorbă cu nenumărați scriitori, dintre care unii se îndeletnicesc și cu scrisul de teatru. În discuțiile cu ei am întîmpinat poate cea mai grea neîncredere și privirile cele mai surprinse. Era și firesc. În cele câteva teatre pe care le-am văzut prin partea locului, se joacă piese americane de cea mai dubioasă factură, erotice și stupide, menite unui singur scop: celui comercial. Destinate să pervertească și să îndobitocască mintea omului, aceste fabricate penibile, polițiste sau lubrice, constituie de multe ori unghiul afiș și unicul scop artistic al directorilor de companii teatrale. Unde să-și găsească locul un scriitor original, care năzuie și la altceva decât la realizarea unei piese cu femei goale, cu asasini și monștri sau cu zguduitoare cazuri patologice și freudiste? Scrisul demn, artistic, scrisul de idei, cu mesaj, este din ce în ce mai tare izgonit de pe scenele comerciale ale apusului și poate că numai uneori pe tribune improvizate, în plăpînde mișcări de amatori, își mai pot asigura locul scriitorii de nobilă inspirație și credință în virtuțile supreme ale omului. Atunci, cum să mă înțeleagă pe mine prietenii mei scriitori de teatru din țările nordului, cum să nu schimbe priviri întrebătoare și neîncredătoare?

Le-am spus atunci că la noi în țară prima grijă a mișcării noastre teatrale este asigurarea unui repertoriu original, inspirat din realitățile contemporane, înflăcărat de idei înaintate, de sentimente mărețe, de gânduri profunde. Teatrele nu ostensesc niciodată să ceară autorilor noștri din ce în ce mai multe piese, mai bune, de tematică cât mai largă. Atunci am fost întrebat din ce trăiesc

dramaturgii noștri. Și le-am răspuns simplu: din scrisul lor. Alte priviri ciudate și iscoditoare. Îmi explic. Nici un scriitor de teatru din cei pe care i-am întâlnit în lunga mea călătorie nu putea trăi din îndeletnicirea scrisului. Erau obligați să lucreze ca funcționari particulari, contabili sau simpli copişti, simțindu-se fericiți dacă puneau mâna pe o slujbă care să-i aducă în sfera scrisului la o redacție sau în administrația unei edituri. Le venea greu prietenilor mei, scriitorii din țările nordului, să mă creadă și-mi dau foarte bine seama de ce.

Să nu uităm situația scriitorilor de teatru de la noi de acum două decenii. Am fost bun prieten cu George-Mihail Zamfirescu, și cum am să-i uit vreodată chipul mistuit de neliniște creatoare, dar și de foame endemică. A fost tratat ani de zile cu dispreț ciocoiesc de toți pontifii culturali ai vremii lui, a făcut anticameră la ușa tuturor nechemărilor și imbecililor care ani de-a rindul au terorizat această țară cu incultura lor jignitoare, cu prostia lor opacă. Nici când a avut succes cu Domnișoara Nastasia n-a ieșit deasupra nevoilor, fiindcă succesul i-a fost considerat întimplător sau privit cu indulgență superioară. A murit la 39 de ani, înscriindu-se și el pe lista mucenicilor acestei culturi, lungind pomelnicul celor asasinați prin foame și descurajare de către regimul burghezo-moșieresc.

Atunci, cum să mă creadă prietenii mei dramaturgi din țările nordului, când le spuneam că în țara noastră un om de 22 de ani, dacă aduce o piesă bună, e îmbrățișat cu toată căldura, încrederea și stima pe care scrisul său le reclamă, cum să nu-și inchipuie că le povestesc fapte de vis, fructe ale unei imaginații mult prea înaripate?

Streinii care ne vizitează țara află că toate realitățile de care am vorbit mai sus nu sînt fructele vreunei imaginații exaltate, ci fructele vii ale revoluției noastre culturale, rezultatele palpabile și fermecătoare ale revoluției adînci și structurale înfăptuite în țara noastră.

Toate aceste bunuri de preț trebuie păzite ca lumina ochilor.

Și cum putem răspunde mai bine grijii părintești pe care ne-o arată partidul și guvernul, decît printr-un spor de muncă, printr-o încordare a tuturor forțelor noastre creatoare, printr-o concentrare a tuturor energiilor la nivelul timpului pe care-l trăim.

Scriitorii de teatru trebuie să scrie mai mult și mai bine. Teatrele îi așteaptă cu cortina ridicată. E nevoie de piese mai multe, mai răscolitoare, mai patetice. E nevoie de comedii la care oamenii să ridă din toată inima, fiindcă e dreptul lor să se bucure și să se veselească. Actorii trebuie să joace mai bine, mai înflăcărat, mai frumos. Directorii de scenă trebuie să pregătească spectacole și mai bune decît ne-au dat pînă astăzi, decoratorii noștri, atît de înzestrați, trebuie să pregătească decoruri și mai izbutite destinate unor spectacole mai convingătoare, la un nivel artistic și mai înalt.

Poporul nostru întîmpină alegerile de la 5 martie sărbătorește, făcînd din acest deosebit de important eveniment politic, un binevenit prilej de bilanț al realizărilor și înfăptuirilor sale.

Mișcarea noastră teatrală, parte integrantă a frontului nostru ideologic, va prăzni evenimentul cu reprezentații teatrale care să bucure, să instruiască, să încinte.

